

Napló és történelem

Szinte mióta írni tud az ember, számtalanszor naplót is ír. Ahány napló, annyi konkrét ok magyarázza keletkezésüket. Az eltérő konkrétumok természetesen kategóriákba rendezhetők. Az egyikbe azok az esetek tartoznak, amikor a naplóíró bizonyosan szavát akarja hallatni a múltból szóló nagy hangzavarban. Ez még akkor is így van, ha művét *lejegyzésekor*¹ nem szánta a nyilvánosságnak.

A másik kategóriában azokat a naplókat találjuk, amelyek íróját az önkifejezés vágya (*is*) hajtotta, hajtja, hajtani fogja. Kiváltképpen jól látható ez az olyan esetekben, amikor éppen nem kockázatmentes az efféle írás. Hiszen a napló – avatlatlan kezekbe jutva – bűnjellé válhat. Mégis, számos ízben, ilyen esetben is megszületnek. Ha fennforog ilyen veszély, akkor éles elméjű lejegyző megteheti – és meg is teszi –, hogy igazi mondanóját valótlan elbeszéléselemek habarcsába keveri. Ilyenkor kiváltképpen fontos, hogy a naplót kortörténeti dokumentumként olvasó történész avatott kézzel szálazza szét az eltérő rétegeket.

A harmadikba azok a naplók sorolandók, amelyeket, legalábbis egyes elemeiket, csak akkor értjük meg, ha tudjuk, látjuk, hogy a szerző (az emlékiratíró rokonaként²) alapjában önigazoló szándékkal ír. És ekképpen szövegét bizony tudatosan

¹ Mivel értelemszerűen hosszú folyamatról van szó, ezért az eredeti szándék számos ízben módosul/hat.

² A rokonság kiváltképpen világos olyan esetben, amikor az illetőnek – mint a közvetlen látóterünkben lévő R. Bossynak – naplója és emlékirata is van. Lásd erről e lapszámunkban Marchut Réka tanulmányát (48-72.)

konstruálja. Másként fogalmazva, tudatosan téríti el a múlt (akár az aznap délelőttjének, délutánjának a történése) megtapasztalt valóságától.

A negyedikbe azokat az eseteket soroljuk, amikor a naplóíró lelkének egészsége, annak óvása vagy csupán mennél kisebb roncsolódása végett hajol az asztal, az írógép, manapság a számítógép billentyűzete fölé. A naplók gyakorta látható egyenetlenségei, vagyis egyes időszakok egyébként aligha indokolható túlírása, míg sokkal fontosabb tények, történések, időszakok reflektálatlansága nem csekély mértékben ezzel függ össze.

Természetesen tudjuk, hogy ezzel a négy kategóriával nem rendeztük kaszányarendbe a naplók végtelen tömegét.³ Hiszen számos esetben a vizsgált napló nem csupán az egyik, hanem – kisebb-nagyobb mértékben – a másik kategóriába is besorolható. Ám akkor is látható, hogy a vizsgált napló – mondjuk – inkább az első, és nem a második stb. kategóriába tartozik.

*

Jóllehet ugyancsak korfüggő a legkülönbözőbb műfajú írásművek múltat visszaadó képességéről való vélekedés, természetesen a naplók valós történeti értékét sem ez, hanem tényleges súlyuk adja.

És – hosszabb távon – ez a súly dönti el azt is, hogy a napló mily mértékben segíti/segítheti a múlt arcának részleteiben is pontos, hiteles bemutatását.

*

Kollektív munkával készülő áttekintésünk *tíz napló* történeti helyét kijelölve, egyes részeik konkrét tüzetes elemzése alapján bizonyítja a szakemberek számára evidens, a laikus olvasók

³ És természetesen azt is tudjuk, hogy a témának – amint abból Eiler Ferenc, Peter Pastor, Sipos Balázs, Széchenyi Ágnes is merít dolgozatában – jelentős elméleti irodalma van. Magunk „csak” azt húzzuk alá, hogy ez az elméleti irodalom tovább mélyíti a laikus és a szakmai közvélemény közötti szakadékot. Tudniillik míg a laikusok többnyire a naplót a történetírói teljesítményeknél hitelesebbnek tartják, addig a közelmúlt és a jelen elméleti irodalma nemritkán abban jeleskedik, hogy a naplót mint a megismerés elé tornyosuló akadályt prezentálja.

számára azonban nehezen vagy egyáltalán nem elfogadható állítást. Azt az állítást, mely szerint a naplóíró – hajtsa bár a legnemesebb szándék, hogy amit a múlt valamely darabjáról leír, az hiteles tükrö a valóságnak mégis – valójában konstruált szöveget készít. Olyan szöveget ír le, amely számos esetben nemhogy nem tükrözi, hanem (ilyen-olyan mértékben) kimondottan elhomályosítja a múlt valóságát. Nem beszélve arról, hogy számtalanszor éppen nem az imént említett legnemesebb szándék, hanem saját szobrának kifaragása a cél. Aminek eredményeként olyan művet alkot, amelyben természetesen ilyen-olyan mértékben a múlt valósága is tükröződik, ám benne van annak tudatos-öntudatlan, ilyen-olyan mértékű eltorzítása is.

Mindkét tábor olvasóihoz akarunk szólni. Ez akár reménytelennek is tűnhet. Ám mégis látjuk értelmét. Mert mindegyikünk mond – választott témája kapcsán – újat. És arra is tudatosan törekszünk, hogy közérthetően, az irodalmi stílus igényével fogalmazzunk. Mindennek révén kis seregszemlénk tán hoz némi eredményt. Némely eddig kételkedőt meggyőz arról, hogy a naplókat bizalmatlan bizalommal kell olvasnia, s nem feledheti, hogy helyes eligazodásához szüksége lehet az avatott szakember segítségére.

Mindezzel – remélhetőleg mondanunk sem kell – nem a naplók lejárata, sokkal inkább valós értékeik megmutatása a célunk. Annak hangsúlyozásával, hogy ahhoz csakis avatott szemmel történő olvasással érkezhünk el. Természetesen tisztában vagyunk azzal, hogy nem csupán kétféle olvasó van. Tehát nem csupán *A*, illetve *B*, hanem vannak *AB* és vannak *BA* jelű olvasók is. Vagyis olyanok, akik (ilyen-olyan mértékben) ingadoznak abban, vajon valóban a tudomány szava hitelesebb-e. Mert kezükbe gyakran kerül gyenge szaktudományos opus. Vagy megigéződnek egy lebilincselő naplót olvasván.

Pritz Pál